KREATIV FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING TEXNOLOGIYALARI

Dilshodaxon Umaraliyeva Zafarbek qizi
Andijon davlat pedagogika instituti magistranti
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20109683

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida kreativ fikrlashni shakllantirishda zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarning ahamiyati yoritilgan. Ta’lim texnologiyalarining mazmuni, interaktiv metodlar hamda innovatsion yondashuvlarning o‘quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, interaktiv doskalar, ta’lim platformalari, o‘yinli baholash vositalari va algoritmik fikrlash dasturlaridan foydalanish imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari zamonaviy texnologiyalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlik, mantiqiy tafakkur va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, ta’lim texnologiyasi, raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar, boshlang‘ich ta’lim, innovatsion yondashuv, algoritmik fikrlash, multimedia vositalari, didaktik o‘yinlar, hamkorlik, mustaqil ta’lim, vizuallashtirish, maker education, unplugged yondashuv, raqamli kompetensiya.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение современных педагогических и цифровых технологий в формировании креативного мышления учащихся начальных классов. Проанализированы сущность образовательных технологий, роль интерактивных методов и инновационных подходов в развитии самостоятельного и творческого мышления учащихся. Также раскрыты возможности использования интерактивных досок, образовательных платформ, игровых средств оценивания и программ алгоритмического мышления. Результаты исследования подтверждают, что современные технологии являются эффективным средством развития креативности, логического мышления и навыков сотрудничества у младших школьников.

Ключевые слова: креативное мышление, образовательные технологии, цифровые технологии, интерактивные методы, начальное образование, инновационный подход, алгоритмическое мышление, мультимедийные средства, дидактические игры, сотрудничество, самостоятельное обучение, визуализация, maker education, unplugged-подход, цифровая компетентность.

Abstract. This article highlights the importance of modern pedagogical and digital technologies in developing creative thinking among primary school students. The essence of educational technologies, interactive methods, and innovative approaches in fostering independent and creative thinking is analyzed. The study also describes the use of interactive whiteboards, educational platforms, game-based assessment tools, and algorithmic thinking programs in the learning process. The findings confirm that modern technologies are effective tools for improving creativity, logical thinking, and collaboration skills in primary education.

Key words: creative thinking, educational technology, digital technologies, interactive methods, primary education, innovative approach, algorithmic thinking, multimedia tools, didactic games, collaboration, independent learning, visualization, maker education, unplugged approach, digital competence.

Zamonaviy pedagogikada ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini tizimli ravishda shakllantirish hamda o‘qitish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli pedagogika fanida ta’lim texnologiyasi tushunchasi keng qo‘llanilib, u ta’lim jarayonini rejalashtirish, tashkil etish va natijadorligini ta’minlashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Ta’lim texnologiyasi o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatini aniq maqsad asosida tashkil etish, ta’lim mazmunini tizimli yetkazish hamda kutilgan natijaga erishishni kafolatlashga xizmat qiladi. Ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir. Shu sababli ta’lim tizimida ta’lim texnologiyalaridan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Ta’lim texnologiyasi o‘qitish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, uni rejalashtirish hamda kutilgan natijaga erishishni ta’minlaydigan pedagogik jarayon sifatida qaraladi.

Ta’lim texnologiyasi – bu o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining o‘zaro hamkorligiga asoslangan holda ta’lim jarayonini loyihalash, tashkil etish va boshqarishning tizimli usulidir. Bunda ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan metodlar, vositalar hamda o‘qitish jarayonining ketma-ket bosqichlari oldindan aniq rejalashtiriladi. Natijada ta’lim jarayoni yanada samarali, tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan tarzda amalga oshiriladi . Masalan, boshlang‘ich sinflarda matematika darslarini tashkil etishda ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq tushunishiga yordam beradi. Agar o‘qituvchi oddiy tushuntirish usuli bilan cheklanib qolsa, o‘quvchilar faqat tayyor bilimni qabul qiladilar. Ammo interaktiv ta’lim texnologiyalari, masalan, guruhli ishlash, muammoli vaziyat yaratish yoki didaktik o‘yinlardan foydalanish orqali o‘quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etadilar. Masalan, matematika darsida o‘quvchilarni kichik guruhlarga ajratib, ularga turli mantiqiy masalalar berilsa, ular birgalikda muhokama qilib yechim topishga harakat qiladilar. Bu esa nafaqat bilimni mustahkamlaydi, balki ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Ta’lim texnologiyasining samaradorligi uning tarkibiy qismlariga ham bog‘liq. Birinchidan, metodlar, ya’ni o‘qitish usullari muhim rol o‘ynaydi. Masalan, muammoli o‘qitish, interaktiv metodlar, loyihaviy faoliyat kabi usullar o‘quvchilarning faolligini oshiradi. Ikkinchidan, vositalar, ya’ni darsliklar, ko‘rgazmali qurollar, elektron ta’lim resurslari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta’lim jarayonining samaradorligini ta’minlaydi. Uchinchidan esa tartiblar yoki algoritmlar, ya’ni dars jarayonining aniq bosqichlari mavjud bo‘lib, ular ta’lim jarayonini izchil tashkil etishga yordam beradi.

Shunday qilib, ta’lim texnologiyasi o‘qitish jarayonini samarali tashkil etishning muhim vositasi bo‘lib, u o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatini tizimli ravishda tashkil etish orqali yuqori natijalarga erishishni ta’minlaydi. Ayniqsa boshlang‘ich ta’lim jarayonida ta’lim texnologiyalaridan to‘g‘ri foydalanish o‘quvchilarning bilim olishga qiziqishini oshiradi, ularning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Ta’lim texnologiyalarini o‘quv jarayoniga joriy etish nafaqat texnik vositalardan foydalanishni anglatadi, balki ta’lim jarayonining sifatini oshirishga qaratilgan tizimli pedagogik faoliyatni ham ifodalaydi. Ularning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

1. Metodlarning samaradorligini oshirish. Ta’lim texnologiyalaridan foydalanish natijasida an’anaviy o‘qitish jarayonidagi “ma’ruza – tinglash” modeli o‘rnini faol va interaktiv metodlar egallaydi. Bunda o‘qituvchi faqat ma’lumot beruvchi emas, balki o‘quv jarayonini boshqaruvchi va yo‘naltiruvchi shaxsga aylanadi. Natijada dars jarayoni samaraliroq tashkil etiladi.

2. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni ta’minlash. Har bir o‘quvchining bilim darajasi, qiziqishi va o‘zlashtirish tezligi turlicha bo‘ladi. Ta’lim texnologiyalari esa o‘quv jarayonini individual xususiyatlarni hisobga olgan holda tashkil etishga imkon beradi. Bu esa o‘quvchilarning bilimni o‘z tempida egallashiga yordam beradi.

3. Vizualizatsiya imkoniyatlarini kengaytirish. Ta’lim jarayonida ko‘rgazmalilik tamoyili muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar yordamida turli jarayonlar, hodisalar yoki

tushunchalarni grafik tasvirlar, animatsiyalar, videolar hamda interaktiv materiallar orqali namoyish etish mumkin. Bu esa o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq tushunishiga yordam beradi.

4. O‘quvchilar motivatsiyasini oshirish. Interaktiv metodlar, didaktik o‘yinlar, multimedia vositalari hamda tezkor qayta aloqa tizimi o‘quvchilarda fanga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi. Ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin elementlariga asoslangan ta’lim texnologiyalari samarali hisoblanadi.

5. Obyektiv baholash va monitoringni ta’minlash. Zamonaviy texnologiyalar o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash, ularning o‘quv faoliyatini monitoring qilish va natijalarni tahlil qilish imkonini beradi. Bu jarayon baholashning shaffof va adolatli bo‘lishini ta’minlaydi.

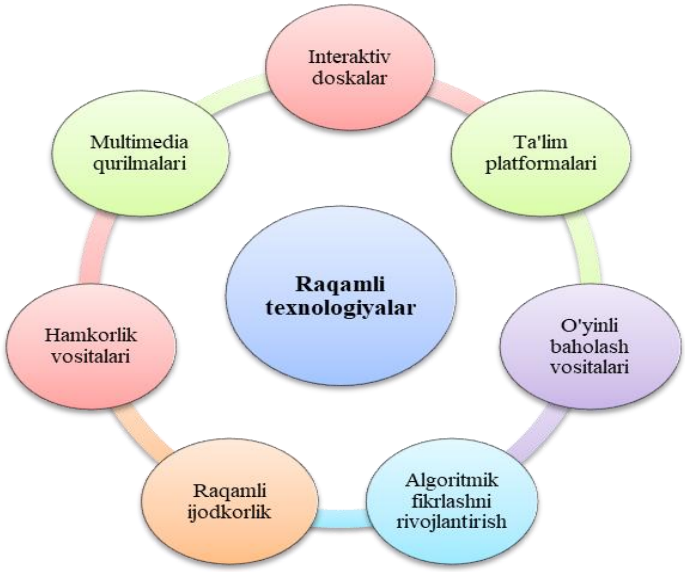
Ta’lim texnologiyasi an’anaviy o‘qitish metodikasidan bir qator jihatlari bilan farq qiladi. An’anaviy metodikada asosan o‘qituvchi markaziy o‘rinda bo‘lib, o‘quvchilar ko‘proq tinglovchi rolini bajaradilar. Ta’lim texnologiyasida esa o‘quvchi ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Ta'lim texnologiyalarining an'anaviy metodikadan farqi:

Xususiyati	An'anaviy metodika	Ta'lim texnologiyasi
Maqsad	Bilim berish (nima o'rgatish?)	Natijaga erishish (qanday qilib samarali o'rgatish?)
O'qituvchining roli	Asosiy axborot manbai	Yo'naltiruvchi, maslahatchi
O'quvchi roli	Passiv tinglovchi	Faol ishtirokchi (subyekt)
Natija	Ozlashtirilgan bilim hajmi	Ko'nikma va kompetensiyalarni shakllangani

1-jadval

Bundan tashqari, an’anaviy metodikada dars jarayoni ko‘pincha improvizatsiyaga asoslangan bo‘lsa, ta’lim texnologiyasida o‘qitish jarayoni oldindan aniq rejalashtiriladi va maqsadga yo‘naltirilgan holda tashkil etiladi. Har bir bosqichning aniq vazifasi, metodlari va kutilayotgan natijalari belgilanadi. Shuningdek, ta’lim texnologiyasi natijaga yo‘naltirilgan yondashuvga asoslanadi. Bunda o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini shakllantirish asosiy maqsad sifatida qaraladi. Ayniqsa boshlang‘ich sinflarda kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayonida zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal qilishi hamda yangi g‘oyalarni ilgari surish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

1- rasm

Interaktiv doskalar (SMART Board) boshlang‘ich sinflarda darsni an’anaviy “ma’ruza” formatidan jonli, faoliyatga asoslangan muloqot shakliga aylantirish imkonini beradi. Ushbu vosita yordamida o‘quvchilar ekrandagi obyektlarni qo‘li bilan surish, chizish va guruh bo‘lib kichik topshiriqlarni bajarish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Vizual materiallar — video, rasm va 3D modellar — mavzuni tushunishni osonlashtiradi, shuningdek, tezkor baholash funksiyasi o‘quvchilarning bilim darajasini darhol aniqlash va ularni faol ishtirok etishga undashga yordam beradi. Bu vosita yosh bolalarning e’tiborini jalb qilish, mantiqiy fikrlash va mustaqil faoliyat ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

Ta’lim platformalari, jumladan Seesaw, ClassDojo va Google Classroom, boshlang‘ich sinflarda maktab, o‘quvchi va ota-ona o‘rtasidagi aloqani mustahkamlashga xizmat qiladi. Seesaw o‘quvchining raqamli portfoliosi sifatida ishlaydi: bola o‘z ishlarini, jumladan rasmlar, videolar va ovozli yozuvlarni joylashtiradi, o‘qituvchi esa ularga izohlar beradi. ClassDojo esa o‘quvchilarning xulq-atvori va darsdagi faolligini rag‘batlantirish tizimi bo‘lib, ota-onalar farzandining yutuqlarini real vaqt rejimida kuzatish imkoniga ega bo‘ladi. Google Classroom esa vazifalarni topshirish, o‘quv resurslarini ulashish va masofaviy aloqani ta’minlash uchun qulay markaz vazifasini bajaradi. Shu tarzda ushbu platformalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil ish faoliyatini rivojlantirish, ota-ona bilan faol aloqani qo‘llab-quvvatlash va dars jarayonini samarali tashkil etishda muhim vosita hisoblanadi.

O‘yinli baholash vositalari, jumladan Kahoot! va Quizizz, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun musobaqa va o‘yin elementini taqdim etishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu vositalar yordamida mavzuga oid qisqa, rang-barang va musiqa bilan boyitilgan testlar tashkil qilinadi, bu esa bolalarda test yechish jarayonini o‘yin shaklida qiziqarli qiladi. Natijada, o‘quvchilar test yechayotganini sezmaydi, balki o‘yinda qatnashayotgandek his qiladilar. Shu tarzda darsdagi charchoq kamayadi va o‘quvchilarning motivatsiyasi oshadi, ularning faolligi va darsga qiziqishi kuchayadi.

Algoritmik fikrlashni rivojlantirish uchun ScratchJr dasturi boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan eng sodda blokli dasturlash muhiti hisoblanadi. Ushbu vosita o‘qishni hali to‘liq o‘rganmagan bolalar uchun ham qulay bo‘lib, ular tayyor bloklarni birlashtirish orqali o‘z personajlarini harakatga keltiradi, hikoyalar yoki animatsiyalar yaratadi. Shu jarayon orqali bolalarda mantiqiy fikrlash, muammolarni bosqichma-bosqich hal qilish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalari shakllanadi, shuningdek, ularning mustaqil va kreativ faoliyati rag‘batlantiriladi.

Raqamli ijodkorlik vositalari, jumladan Tux Paint va KidPix, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy qobiliyatlarini raqamli muhitda namoyon etish uchun mo‘ljallangan. Ushbu dasturlar oddiy va qulay interfeys, qiziqarli tovushlar hamda tayyor shakllar va shtamplar bilan jihozlangan bo‘lib, bolalarga mustaqil ijodiy faoliyat bilan shug‘ullanish imkonini beradi. Shu orqali o‘quvchilar kompyuter sichqonchasi yoki sensorli ekran bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi, mayda motorika va estetik didni shakllantiradi, shuningdek, kreativ fikrlashni mustahkamlaydi.

Hamkorlik vositalari, jumladan Padlet va Jamboard, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun guruh bo‘lib ishlash va g‘oyalarni jamlash imkonini beruvchi “virtual devor” sifatida xizmat qiladi. Masalan, “Bahor” mavzusida har bir o‘quvchi topgan rasm yoki she’rini umumiy raqamli doskaga joylashtiradi. Shu tarzda bolalar jamoaviy ishlashni, boshqalarning fikrini hurmat qilishni va o‘z g‘oyalarini ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi, shuningdek, ularning ijtimoiy va kreativ faoliyati rag‘batlantiriladi.

Multimedia qurilmalari, jumladan kameralar va audio yozuvlar, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun taqdimot va nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. O‘quvchilar o‘z chiqishlarini videoga olishi yoki intervyu tashkil qilishi mumkin, shuningdek, audio yozuvlar yordamida o‘z nutqini qayta eshitib, xatolar ustida ishlash va nutq madaniyatini oshirish imkoniga ega bo‘ladi. Metodik tavsiyaga ko‘ra, boshlang‘ich sinflarda raqamli

vositalardan foydalanishda “oltin o‘rta” tamoyiliga amal qilish muhimdir. Ular darsning asosiy maqsadi emas, balki pedagogik maqsadga erishish vositasi sifatida qo‘llanilishi kerak. Shu bilan birga, bolalarning ekran qarshisida o‘tirish vaqti me’yoriy chegaralar (SanPiN) asosida nazorat qilinishi zarur . Boshlang‘ich ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni darsga integratsiyalash o‘quvchilarning bilim olish faoliyatini faollashtirish, mustaqil va kreativ fikrlashini rivojlantirish hamda o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi . Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamli vositalardan foydalanish faqat texnik imkoniyat sifatida emas, balki didaktik jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda. Shuning uchun texnologiyalarni darsga integratsiyalash aniq pedagogik maqsad va metodik asoslar bilan tashkil etilishi zarur.

Zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etsa-da, barcha ta’lim muassasalarida yuqori texnik resurslar mavjud emas. Shu sababli pedagogik amaliyotda kam byudjetli yoki texnik vositalarsiz amalga oshiriladigan metodlardan foydalanish ham muhim hisoblanadi. “Unplugged” yondashuvi o‘quvchilarning algoritmik, tanqidiy va kreativ fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi hamda texnologiyani faqat qurilmalar bilan cheklab qo‘ymasdan, muammoni hal qilish usuli sifatida tushunishga yordam beradi.

Bunday yondashuvlardan biri mind-map (zehn xaritasi) va vizuallashtirish usulidir. Mazkur metod o‘quvchilarga murakkab ma’lumotlarni tizimli tarzda ko‘rishga va ularni mantiqiy bog‘liqlikda tushunishga yordam beradi. Amaliy jihatdan dars jarayonida mavzu markaziy tushuncha sifatida doska yoki katta qog‘ozga yoziladi va undan turli yo‘nalishlar bo‘yicha asosiy g‘oyalar tarmoqlanadi. Rangli markerlardan foydalanish esa axborotni yaxshiroq eslab qolishga yordam beradi. Bu usul o‘quvchilarda axborotni daraxtsimon tuzilishda tasniflash ko‘nikmasini shakllantiradi va keyinchalik ma’lumotlar bazasi yoki algoritmik fikrlashni tushunishga zamin yaratadi.

Yana bir samarali yo‘nalish maker education (yaratuvchanlik ta’limi) hisoblanadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning muhandislik tafakkuri, muammoni amaliy yo‘l bilan hal qilish ko‘nikmalari hamda ijodiy tasavvurini rivojlantiradi. Masalan, fizika yoki tabiiy fanlar darslarida oddiy materiallardan foydalanib turli modellar yaratish mumkin. Plastik idish, rezinka yoki kartondan oddiy transport vositasi maketini yasash orqali inersiya yoki harakat qonunlarini tushuntirish osonlashadi. Bunday faoliyatlar o‘quvchilarda tajriba orqali o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantiradi va zamonaviy 3D modellashtirish vositalarining soddalashtirilgan muqobili sifatida xizmat qiladi.

Texnologik resurslar yetarli bo‘lmagan sharoitda mobil qurilmalar ham oddiy laboratoriya vazifasini bajarishi mumkin. Masalan, o‘qituvchining oddiy smartfoni yordamida o‘quvchilarning suhbatlari yoki intervyularini yozib olish, tabiat hodisalarini suratga olish hamda ularni dars jarayonida tahlil qilish mumkin. Bu jarayon o‘quvchilarning kuzatuvchanlik, tahlil qilish va muhokama qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shunday qilib, kam byudjetli yoki muqobil texnologik yechimlar ta’lim jarayonining samaradorligini pasaytirmaydi, aksincha o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta’lim jarayonida texnologiyalardan samarali foydalanish ko‘p jihatdan o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasiga bog‘liq. Eng zamonaviy texnik vositalar ham pedagogning metodik tayyorgarligi va raqamli savodxonligi yetarli bo‘lmasa, kutilgan natijani bermaydi. Shu sababli o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu borada samarali yondashuvlardan biri maktab ichida tashkil etiladigan peer-to-peer (hamkasblar o‘rtasida o‘rganish) modelidir. Mazkur modelda texnologiyadan yaxshi foydalanadigan o‘qituvchi boshqa pedagoglar uchun qisqa seminar yoki master-klasslar o‘tkazadi. Bunday mashg‘ulotlar odatda 15–20 daqiqalik amaliy ko‘rsatmalar shaklida bo‘lib, yangi platformalar yoki interaktiv vositalardan foydalanish bo‘yicha tezkor bilim berishga xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik amaliyotda mikro-ta’lim (micro-learning) usuli ham keng qo‘llanilmoqda. Bu yondashuvda o‘qituvchilar uchun uzun metodik qo‘llanmalar o‘rniga qisqa, aniq va amaliy video yo‘riqnomalar tayyorlanadi. Masalan, qisqa video orqali interaktiv dasturda animatsiya yaratish yoki o‘quvchilar ishlarini elektron platformaga yuklash jarayonini ko‘rsatish mumkin. Bu usul pedagoglarga yangi vositalarni tez va oson o‘zlashtirish imkonini beradi.

O‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlashning yana bir muhim shakli mentoring tizimi hisoblanadi. Tajribali pedagog yosh o‘qituvchining dars jarayonini kuzatib, texnologiyalardan foydalanish samaradorligini tahlil qiladi va metodik tavsiyalar beradi. Bunday hamkorlik o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi hamda ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni kengroq joriy etishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Toxtaxodjayeva M. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. Saidahmedov N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Ochilov M. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: TDPU, 2018.
4. Ishmuhamedov R. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2021.
5. Farberman B. Ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Sharq, 2017.
6. Tolipov Q.., Usmonboyeva M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
7. Yo‘ldoshev J. Zamonaviy pedagogik innovatsiyalar. – Toshkent: Tafakkur, 2022.
8. Azizxo‘jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: Istiqlol, 2019.
9. John Dewey Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
10. Howard Gardner Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983.